

đenju. U središtu te misli uopće nije spasenjski pesimizam, kako se obično misli, nego poziv na poniznost, upravo na duh »nedostatka opravdanja«, o čemu govori Walser. (str. 37.) Naime, nitko ne može biti siguran hoće li pripadati odabranicima ili ne, baš nitko. Stoga nitko ne može moralizirati, osuđivati drugoga. Jer, tko zna, možda je on taj koji pripada propalima, ili Kantovim rječnikom, možda je sva ta njegova duhovno-moralna veličina ništa drugo doli obična farsa, maska iza koje se krije veliki egoizam. Tko zna! Tko može tako usliknuti, taj je već poprmo duh poniznosti, duh »samopobijanja«, taj se počeo lišavati oholosti.

Naposljetku, Martin Walser svu svoju književnu djelatnost sažima u sljedećoj misli: »Kad čujem da neki ateist 'isповјedalac' tvrdi da nema Boga, odmah mi pada na pamet: ali Bog nedostaje. Kad me pitaju kako stvaram svoja djela, obično velim: pada mi na pamet ono što mi nedostaje. Moja je muza nedostatak.« (str. 81.) »Nedostatak je teže pojmiti negoli prisutnost.« (str. 84.) »U svijetu ateista praznina uopće nema mjesta.« (str. 98.) U Barthu i Nietzscheu Walser prepoznaje sebe. Što li su njih dvojica sve napravili, napisali, kolika je njihova energija bila samo zbog toga što im Bog nedostaje, što su živjeli duh nedostatka, poručuje nam njemački književnik. (str. 93.)

Suvišno je dalje komentirati ove tako svježe i duboke misli. Možemo samo poželjeti da se oslobodimo pravdaštva, da u nama barem malo zaživi duh ne-

dostatka i žudnje za opravdanjem, za Božjim opravdanjem.

Ivica Raguz

Christine Bauer-Jelinek

Der falsche Feind. Schuld sind nicht Männer

– Ecowin, Salzburg, 2012., 174 str.

Ako se danas poneki muškarac usudi reći koju kritičku misao o feminizmu, odmah biva proglašen mrziteljem žena, pripadnikom zaostalog patrijaralnog sustava koji potajno želi da žena i dalje bude »ognjištarka«, podređena muškarcu. Ma zapravo, muškarcima je gotovo zabranjeno govoriti o ženskom pitanju, jer se to odmah proglašava »muškim« pogledom koji je uvijek na korak da ženu podredi muškarcu. Zato o ženama smiju govoriti samo žene, na simpozijima o feminizmu uglavnom samo sudjeluju žene, »Gender studije« smiju predavati samo žene itd. Stoga uglavnom muškarci ostaju »politički korektni«. Ako misle drukčije, radije šute da ne bi bili proglašeni primitivnima. Ponekad se dobiva dojam da je jedino još Katolička crkva u stanju uputiti kritiku feminizmu. Ali, dobro je da u toj šutnji muškaraca postoje i žene koje se znaju kritički osvrnuti na feminizam, i to žene koje ne dolaze iz katoličkoga okruženja, od kojega feministice ništa dobra ni ne očekuju. Jedna takva žena je Christine Bauer-Jelinek i njezina knjiga »Pogrješan neprijatelj. Krivi nisu muškarci«. Bauer-Jelinek je psihoterapeutkinja iz Beča. Pojednostavljeno,

ona izriče ono što možda mnogim muškarcima i ženama iritantno u feminizmu, a što se zbog »političke korektnosti« ne usude reći. Pa pogledajmo sad neke teze austrijske psihoterapeutkinje. Slijedit ćemo poglavlja.

»Jesu li žene bolji ljudi?« Naša autorica je mišljenja da se danas u društvu isključivo vrjednuju ženska svojstva, a muška su postavljena u pitanje. Žena je postala sveta: socijalna, empatična, cjelovito misleća, komunikativna, emocionalno inteligentna, intuitivna, marljiva, dobro organizirana itd... A muškarac nikad ne valja: ako je džentlmen, tada je primitivan i zaostao, ako pak sam zarađuje tada sprječava ženu u njezinu samoostvarenju; ako vam želi platiti piće, tada je »macho«, ako ne plati piće ili ophodi se prema ženama kao prema svakom drugom »biću«, primjerice na radnom mjestu, e tada si mrzitelj žena! (str. 13.) Žena također može praviti šale i pošalice o muškarcima, a ako to učini muškarac, biva žestoko kritiziran. Politička se korektnost odnosi na sve, samo ne muškarce. I Jelinek primjećuje da se muškarci tomu uopće ne suprotstavljaju, osjećaju se sramotno i čak misle da je pravedno da se tako prema njima ophodi, jer su kao zaslužili kaznu. Osim toga, muški im ponos ne dopušta da se suprotstavljaju ženskim kritikama. Svoju muškost i dalje dokazuju spram drugih muškaraca, tako da žene to obilno koriste. Jelinek je mišljenja da žene uopće nisu bolji ljudi: ne može se reći da su one kompetentnije kao voditeljice firmi, institucije. Štoviše, mnogi će reći, žene i muškarci, da je lakše raditi

s muškarcima nego sa ženama, jer su muškarci »lakši za njegovati« nego li žene. (str. 15.) Naposljetku, mnogi misle da će žene na vodećim pozicijama promijeniti sve stvari na bolje. No, »ženska kvota« a to svi prešućuju, ništa nije promijenila. Zapravo, žene uočavaju da se susreću s istim problemima kao i muškarci, odnosno da se moraju ponašati kao i oni, jer to od njih očekuje današnja ekonomija i gospodarstvo. Dakako, ono što naša autorica piše s teološkoga gledišta je uvijek bilo jasno. Istočni grijeh pogađa kako muškarce tako i žene. Stoga kršćanin ne može nikad zapasti u apoteozu žene, naprotiv svaka takva apoteoza mu je odbojna. Naprotiv, jako će dobro uočavati strukturu grijeha, »diskurs moći« koja se provlači bilo kod muškaraca, a također i u žena. Bilo bi zanimljivo danas na tragu analiza Michela Foucaulta pozabaviti se vrlo suptilnim »diskursom moći« žena. Naravno, to se ne će dogoditi, jer to ne dopušta »politička korektnost.«

»Nejednaka plaća za nejednaki rad.« Drugo se poglavlje obračunava s predrasudom da su žene manje plaćene od muškaraca za isti posao. To uopće nije točno. Žene na istim pozicijama imaju istu plaću kao i muškarci. A ako su manje plaćene za isti posao, to nije slučaj samo za žene nego i za muškarce. Nitko se ne želi pozabaviti tim pitanjem, jer to nije »politički korektno«, tj. istraživanje nejednakih plaća kod muškaraca za isti posao. Osm toga, mnoge žene danas namjerno koriste posao od pola radnoga vremena da bi se mogle posvetiti obitelji, ili da bi se mogle više posvetiti sebi,

samorazvoju i društvenim kontaktima. Također feminizam tvrdi da bi žene, žele li napredovati u karijeri, trebale podržavati jedna drugu. (str. 33.) Kao da su muškarci bili ujedinjeni jedan s drugim protiv žena! Kao da muškarci sami ne doživljavaju poniženja, nepravednosti i sve što ide uz napredak na poslu! Naša autorica ismijava tezu o važnosti radnoga mjesta za žene zbog neovisnosti o muškarcu, jer se tvrdi da žena treba raditi kako bi bila neovisna o muškarcu. Ali žena time postaje ovisnija o svome poslodavcu, o tržištu koje je isto tako nesigurno, samovoljno i ponižavajuće kao i poneki muževi! Dakle, mnoge su žene jednu ovisnost zamijenile drugom ovisnošću. (str. 37.) A da ne govorimo kod rastava. Još uvijek djeca uglavnom pripadnu ženama, što nije baš u skladu s jednakopravnošću spolova, tako da su još uvijek muškarci oni koji moraju »plaćati«. Ironično piše autorica: na početku odnosa muškarci plaćaju (piće), ali i kod kraja veze opet moraju platiti! Ili, tvrdi se da će problem biti riješen ako se muškarca također uključi u kućne poslove. Tada će tobože žena brže napredovati u svojoj karijeri. Ali time se problem ne rješava, nego se samo sada prebacuje na muškarce.

»Trbuh pripada meni, ali i njegova sperma.« Od seksualne revolucije na ovamo žene neprestance naglašavaju, ističe Jelinek, da njima pripada trbuh. Ali sada ne samo trbuh, nego i sperma. Samo one odlučuju što će sa spermom, hoće li je odbaciti, abortirati ili poroditi, pa će tada muškarac morati platiti. Naša se autorica pita odgovara li takvo opho-

đenje prema muškarcima, koji nemaju gotovo nikakva udioništva u »pravu na svoju spermu«, današnjem prosvjetiteljskom i modernom duhu partnerstva na koji se svi tako rado pozivaju. Osim toga, bilo bi zanimljivo analizirati plaćaju li žene također alimentaciju tamo gdje muževi dobiju djecu na skrbništvo. Takve pak studije nisu dopuštene, a ni muškarci se njima ne žele baviti. (str. 40s) Povrh svega, žene uopće nemaju nikakav interes za jednakost i ujednačavanje biološke zapostavljenosti muškaraca, a ni za razumijevanje da bi one same možda svoju ulogu iznova definirale. Jelinek tvrdi da kritika feminizma, pa tako i ova, često dolazi od političke desnice tako se toj problematici ne može mirno pristupiti.

»Nema mjesta za muškarce«. Autorica se osvrće i na činjenicu kako u današnjim stanovima i kućama nema više mjesta za muškarce. (str. 55ss) Nekoć su muškarci imali svoju radnu sobu, garažu, a danas je kuća isključivo ženska. Žene sve određuju kako će izgledati u kući i izvan nje. I ne samo to. Danas muškarci gotovo da i nemaju mjesta za vlastito druženje, »slobodne zone« od žena. To se odmah shvaća negativno, kao mjesto opijanja, udaljavanja od obitelji itd. Muškarci neprestance moraju opravdavati svoje potrebe. »Radna snaga muškaraca, njihovo vrijeme, njihove misli i osjećaji pripadaju ženi.... Ženski psihoteror je kreativan.« (str. 57.) Jelinek primjećuje da zato žene, dakako kritizirajući muška druženja, obilno koriste »slobodne zone« od muškaraca. (str. 59ss) Tako će pod svaku cijenu bra-

nit i svoja ženska prijateljstva, ženske kave, žensku literaturu, ženska putovanja itd. Austrijanka primjećuje da su zapravo žene dobro shvatile kakvu im koristi donosi takvo druženje: distancija od stresa (na poslu) koji obično nastaje u muško-ženskim odnosima, odmor od drugoga spola, jačanje svojega identiteta, distancija kao način erotske privlačnosti. Jelinek se također osvrće i na činjenicu da žene isključivo dominiraju u vrtićima i školama (str. 67.), a mi bismo dodali u prosvjeti u Hrvatskoj. Žene su postale gotovo isključive učiteljice i nastavnice u osnovnim i srednjim školama. Također u Hrvatskoj fakulteti humanističkih znanosti pretvaraju se ženske studije. Zanimljivo je da tu nitko ne spominje »mušku kvotu«! Nadalje, ženska, homoseksualna pornografija je sasvim razumljiva u kazalištima, u medijima. (sjetimo se onih »monologa o vagini«). Njime se dokazuje da je netko »in«, a ženska se pornografija predstavlja kao čin oslobođenja. No, muška heteroseksualna pornografija je zabranjena i shvaća se kao napad na žene. (str. 71.)

»Žena na vlasti.« Jelinek tvrdi da se apoteoza žene počela događati već od romantizma. Romantičari počinju gledati u ženi spasiteljsku ulogu, ona se smatra boljim spolom, dakle prije pojave samoga feminizma.

»Svemoćni feminizam.« Pod »svemoćnim feminizmom« naša autorica podrazumijeva sljedeće (str. 85.-88.) 1. Feminizam jednakosti. Muškarci i žene su jednaki. Ne postoje nikakva biološka, spolna obilježja koja bi bila razlog razli-

kovanja muškarca i žene. Zato i muški i žene trebaju i moraju imati apsolutno ista radna mjesta. 2. Feminizam diferencije ili kulturalni feminizam. Tu se sad polazi od toga da su žene i muškarci različiti, ali se ta različitost pozitivno tumači za žene. Žene se predstavljaju kao bolja bića, mirnija, društvenija, a muškarci agresivni, puni destruktivnog testosterona. 3. Ezoterijski i duhovni feminizam. Žena je opet bolja, jer se predstavlja kao pramajka, kao izvoriste svega života. 4. »Svemoćni feminizam« također crpi svoje argumente iz »Gender Mainstreaming«. Naime, »Gender Mainstreaming« u proučavanju rodne politike nastoji uključiti ne samo žensku nego i mušku problematiku. No, tomu se upravo suprotstavlja »svemoćni feminizam« koji tvrdi da se, uključujući mušku problematiku, opet relativizira žensko pitanje. Stoga ni ne čudi da danas »Gender studije« predaju isključivo žene. (str. 89s) A zašto bi tako moralo biti? Jelinek zaključuje da je takav »svemoćni feminizam« zapravo vođen današnjim neoliberalnim kapitalizmom. Stalnim isticanjem sukobljenosti spolova/rodova stvara se podijeljenost među njima, a tu podijeljenost koristi upravo kapitalistički duh koji ne želi stabilne, jake odnose, neovisne o svim negativnim izvanjskim utjecajima. (str. 101s, str. 131ss)

»Tko plaća cijenu.« U ovom poglavlju progovara se o tomu kako danas zbog feminističke ideologije i muškarci i žene plaćaju visoku cijenu. Radi se o tomu da se većina brakova raspada, brakovi ne funkcioniraju. Zašto? Pa i muškarci i

žene žele imati i djecu i karijeru. I jedni i drugi žene raditi, zarađivati i još k tomu imati odnose. Tko je još spreman za odnos, za vođenje ljubavi tamo gdje oboje supružnika rade po cijeli dan. Navršer dolaze doma i sad bi još trebali imati snage jedno za drugo, za seks! Ili, još se baviti djecom! Masa vrtića, kućnih pomoćnica ne može nadomjestiti ulogu roditelja. Također se zgodno napominje kako su time i starije osobe zapostavljene. Gurnute su u starački dom upravo zbog logike da oba supružnika moraju raditi. (str. 117s) Autorica ne želi povratak žena na »ognjište«, ali želi posvijestiti da ni ovako muško-ženski odnosi ne će daleko dospjeti: »Potpuna radna djelatnost muškaraca i žena i još k tomu istodobna visoka kvaliteta osobnih odnosa ne mogu se jednako ostvariti.« (str. 139.)

»Majke u zaleđu.« Jelinek jako dobro pokazuje kako su žene shvaćale kao majke u 20. stoljeću. Prvo su 68-ih tvrdile, pod utjecajem određenih psiholoških teorija, da nije dobro da žena bude previše s djecom pa je onda nastala gomila vrtića. Potom su shvatile da to isto nije dobro pa su počele posvuda nositi novorođenčad, od radnih mjesta do šoping centara. A danas je nastupila nova ideologija: nije bitno više stalno biti s djetetom, nije bitna kvantiteta nego kvaliteta. Upravo to ismijava Jelinek. Ma kako će žene, koje rade po cijeli dan, koje dolaze doma umorne od posla, još »kvalitetno« biti s djecom, igrati se s njma. Nemoguće: »Zaposlene žene trče, držeći djecu pod ruku, u stresu i s

mobitelom na uhu po šoping centrima i dječjim igralištima.« (str. 128.)

»Mit o potlačenoj ženi.« Obično se smatra kako je patrijarhalni sustav bio zastrašujući sustav za žene. Polazi se od gotove činjenice da su muškarci planiski nastojali tlačiti žene. Jelinek-Bauer odbacuje i takvo mišljenje, naziva ga mitom. Prvo, žene i muškarci imali su različite uloge, a time i različite obveze i prava koja su se uzajamno nadpunojavala. Drugo, previše se precjenjuje javna, strukturalna moć muškaraca, a s druge pak strane, potcjenjuje se osobna i emocionalna moć žena u prošlosti. Žene su uvijek imale golemu moć nad muškarcima. (str. 144s) Austrijska psihoterapeutkinja navodi jednu rečenicu francuskoga šansonijera Charlesa Aznavoura »Žene mogu danas imati više prava, ali prije su imale više moći.« (str. 155.) Treće, nijekanje sila koje, unatoč tragedijama i dramama, žene i muškarce uvijek privlače jedno drugomu. Nadalje, patrijarhalni sustav, koji je tobože ugnjetavački za žene, iznjedrio je socijalnu državu: omogućio je porodiljni dopust ženama, prepustio ženama lakše i čistije poslove, dao im mogućnost ranijega ulaska u mirovinu itd. Jelinek tvrdi da je u pozadini takvih teza o patrijarhalnom sutavu marksističko-klasno tumačenje patrijarhalnoga sustava, u smislu da je tada jedan klasni stalež, ovaj put muški, vladao nad ženama. A sad je kao vrijeme da ženski klasni sustav zavlada. No, tvrdi naša autorica, tako odnosi među spolovima nikad nisu funkcionirali, a ni danas ne mogu, jer bi »pobjeda« jednoga spola nad drugim

zapravo značila kraj čovječanstva. Zaključuje s pozivom da se žene i muškarci liše »svemoćnoga feminizma« te se zajedno posvete izgradnji sebe samih, u borbi protiv neoliberalizma kojemu zapravo odgovara ženska tematika »svemoćnoga feminizma.«

»Nabacali« smo nekoliko misli iz ove vrlo zanimljive i vrijedne knjige Christine Bauer-Jelinek. Mnoge su teze dakako upitne, ali ono što je svakako poticajno u ovoj knjizi jest da se konačno pojavio jedan kritički glas, koji ne dolazi iz političko desnoga tabora ili iz crkvenih krugova, na koje »svemoćne feministice« odmahuju rukom, nego

iz sekularnoga ozračja, od žene koja se bavi psihoterapijom i koja ima iskustva s muškarcima i ženama zaposlenim na visokim položajima. Ako išta drugo, u vremenu zalaza postmoderne i ulaza u »novi realizam«, ova nas studija poziva da se konačno kritički preispitaju stihijske štete koje je određeni postmoderni, »svemoćni feminizam« ostavio na dušama žena i muškaraca. Muškarci i žene trebaju sada činiti samo ono što su činile i čine feministice s obzirom na patrijarhalni sustav: kritika kritike feminističke interpretacije. Nadamo se da će ova vrijedna knjiga uskoro ugledati svjetlo dana i na hrvatskom jeziku.

Ivica Raguž